

GAZSÓ—PATAKI—VÁRHEGYI: DIÁKÉLETMÓD BUDAPESTEN

Gazsó Ferenc—Pataki Ferenc—Várhegyi György: *Diákéletmód Budapesten*
Kiadó: Gondolat, Budapest 1971, 303 oldal.

Tartalom

Előszó — *Életmód és életmód-kutatás*: 1. Az életmód értelmezésének kérdései; 2. A diákéletmódról; 3. A vizsgálatról. *Diákéletmód — az időmérleg tükrében*: 1. A tevékenységek összetétele és időtartama; 2. Egyéni tevékenységstruktúra; 3. A diákcsoportok életmódja; 4. A legfontosabb diáktevékenység: a tanulás. *Értékkorientáció és szabadidő tevékenység*: 1. Életmódeszmények és orientációs minták; 2. Az igények megvalósulása; 3. A pihenőnapok életrendje. *Néhány szabadidő tevékenység*: 1. A művelődés szerkezete; 2. Mozibajrás, filmnézés; 3. A színház a művelődés szerkezetében; 4. A zenei érdeklődés irányai; 5. A képzőművészetek iránti érdeklődés; 6. Aktív művészeti tevékenység; 7. A tömegkommunikációs eszközök használata és hatása; 8. Sport, turisztika, utazás. *A fővárosi középiskolások társasviszonyai és az iskolai közösség*. 1. Bevezető megfontolások; 2. A társas mező általános képe; 3. A család világa; 4. Barátok és baráti csoportok; 5. Az iskolai közösség és intézményei. *Néhány következtetés*.

Melléklet

1. A szerkezeti modellben szereplő tevékenységek definíciója; 2. Az alkalmazott társadalmi csoportosítás az apa foglalkozása alapján; 3. Néhány számítási módszer; 4. Kérdőív-minta.

A gyakorlati, mondhatni: normatív pedagógia szabályszerűen meghatározott nevelési elveinek megvalósításáért, tantervileg előírányzott elérendő eredményeiért folyó küzdelemből, ebből a tanárt s diákok egyaránt nem kímélő, folyamatosan megfeszített iramot sürgető, már-már nevelési folyamatnak alig nevezhető rohanásból való — a mi esetünkben egy még semmi esetre sem korszerű tengeralattjáró-szerű — pillanatnyi felmerülés ez a könyv. Körülpillantás annak meghatározására, hol is tartunk, merre lenne legcélszerűbb továbbbábeladni az időnként hol közelítő, hol meg távolodó, de teljességében sohasem elérhető oktatási, nevelési cél megközelítéséért. Ez a szociológiai-szociálpszichológiai igényű „felmerülés” a nagyvárosi, illetve — Budapest esetében — világvárosi diákéletmód vizsgálataira „tájékoódik be”.

A tanulmánykötet szerzői a középiskolások életmódjának kutatását az időmérleg tükrében — a tevékenységek összetétele és időtartalma, az egyéni tevékenységstruktúra, a diákcsoportok egyedi jellemzői és a tanulás alapján — végzik, külön hangsúlyt fektetve a szabadidő tevékenységre. Közvetlen közoktatáspolitikai, pedagógiai kérdésekre igyekeztek választ adni: pl. mennyiben képes a tanuló iskolán kívüli életére egyre kevésbé ható középiskola betölteni az ifjúságnevelésben, befolyásolásban reá háruló feladatokat?

A tanítási gyakorlat továbbfejlődéséhez alapvető szükségességű irányadó jellemzőknek, a tanulás, szórakozás, művelődés egymáshoz viszonyulásának, a túlterhelés összetevőinek, a szabadidő tartalmi kitöltöttségének mérnöki pontosságú feltárására vállalkoztak, valamint vázolták a baráti csoportok, spontán társas kapcsolatok alakulását, a gyermek családon belüli helyzetét, a társtalanság és a magányosság motívumait.

A diákéletmód mennyiségi és minőségi meghatározóiról részint a diákok vezette egyhetes napló tartalmi vonatkozásai, időmérlege, részint a főtevékenységekre (tanulás — tantárgyi érdeklődés, olvasás, mozi és színházlátogatás, művészeti tevékenység, tömegtájékoztató eszközök igénybevétele, szórakozás, sportolás, utazás, társadalmi környezet, kap-

csolatok) kiterjedő ankét nyújtott képet. A mintafelvétel módszereiről és a feldolgozás általános vonatkozásairól talán csak annyit, hogy 45 380 gimnáziumi és szakközépiskolás tanuló közül 800 került a véletlenszerűen megválasztott mintába, s így a diákok 5383 napjáról, azaz 129 192 óra viszonylag pontos felhasználásáról kaptak ismeretanyagot.

Az életmód szerkezeti modellje esetében nagyszámú fő és melléktevékenységet a tanulmányi, társadalmi-közéleti, családi élethez kapcsolódik és szabadidő tevékenységek, valamint az élettani és személyi szükségletek, járulékos időfelhasználás csoportjába sorolták, majd keresztmetszetileg a család munkajelleg-csoportja, a nemek szerinti tagozódás, az iskola-típus és a korosztály (iskolai osztály) szempontját érvényesítették az adatfeldolgozásban.

A mintafelvétel és az adatfeldolgozás módszertani kritikáját részben már a könyv írói elvégzik, amikor beszámolnak arról hogy „Az előmunkálatok során például nem vált egyértelműen világossá, hogy a tanulás időmennyiségének nagymértvű szóródása döntően differenciálja az életmód szerkezetét. Ugyanakkor más tényezőknek a valóságosnál jóval nagyobb szerepet tulajdonítottunk.” Módszereikhez inkább az eredmények felől közelítünk, mert a valóság fény-árnyék rendszerének árnyalati különbségeit is jelző képességük, valamint szélső értékben kategorizáló merev érzéketlenségük tulajdonképpen ezen a ponton válik el. Ami a kitűzött pedagógiai célok jórészt illeti, sikerült kimutatniuk a magyarországi középiskolai oktatási rendszer eddig nagyrészt feltételezéseken alapuló, pedagógusi meglátásokban, észrevételekben hangoztatott, méretarányaiban fel nem ismert hibáit.

Mindenekelőtt a tanulmányi túlterheltség veszélyezteteti legjobban a pedagógiai hatékonyság egyensúlyát. Meglepő, hogy nem csak a jeles és kitűnő tanulók fordítanak a megengedhetőnél több időt a tanítási időn túli tanulásra a személyiség kiegyensúlyozott fejlődésére, hanem a közepesek és a gyengék is. Az eminens diák a leginkább túlterhelt, de a többség tevékenység-struktúrájából is hiányoznak a normális fiziológiai és pszichés fejlődéshez szükséges elengedhetetlen fontosságú és kellő tartalmú szabadidő tevékenységek. Egyre véresebben kezdenek hasonlítani a mi középiskoláink is ehhez a tananyaghalmozó, zsúfoló típushoz. A tudás kritériumává mindinkább a mennyiségié válnak a minőségi tényezőkkel szemben. Fejlődésében visszamaradt oktatási rendszerünk — ahelyett, hogy okulna a kézenfekvő példákban — úgy akar a maga területén a kultúrállamokhoz felzárkózni, hogy a személyiség eredményes kibontakozásának, önállóvá válásának reményében szintén a követelmények, a tényanyag megsokszorozásának útját választja.

A szülők eltérő társadalmi helyzete, műveltségi szintkülönbsége következményeként a tanulóknál jelentkező egyenlőtlenségeket sem hagyják figyelmen kívül szociológiai felméréseik során, de igekezettük igen gyér eredménnyel jár. Nem szolgálhat mentségükre az sem, hogy már a könyv elején szóvá teszik: „az alkalmazott független változók csupán kisebb eltéréseket mutattak az életmód időarányok szerinti szerkezetében, miáltal a diákéletmód szerkezete lényegében homogénnek tűnt”, mert egy többszáz oldalas elemzés főleg rész-felméréseiben nem maradhat meg a megmerevedett közhelyeknél: „Iskoláink ma még messze nem képesek kielégítő segítséget nyújtani az örökölt művelődési hátrányok leküzdéséhez”. Szembetűnő, hogy csak művelődési hátrányokat említenek, mintha egyéb, az említettél sokkal lényegesebb, már-már válaszfalnak vehető materiális különbségek, a társadalmi rétegződés által meghatározott eltérések nem is léteznének.

Terjedelmes fejezet jut az olvasásnak, irodalmi, művészeti érdeklődésnek, művelődésnek, sportnak, turisztikának. Az írók kedveltségi listájától a mozi- és színházlátogatás intenzitási fokáig szinte minden lényegesebb elemzési szempont képviselve van, a kulturális élet és a pedagógiai gyakorlat közti szakadékról viszont nem tesznek említést. (Pl.: Ha az élő irodalom stb. alkotásainak világában maguk a tanárok sem jártasak, számíthatunk-e a diákok érdeklődésére?) Valahogy elsikkad az iskola és a kulturális élet (tágabb szemszögből: a mindennapi élet) összekapcsolásának, mint a pedagógiai gyakorlat eredményének vizsgálata, pedig elengedhetetlen fontosságú tudnunk, hogy az egyén sokoldalú továbbfejlődésének serkentője, vagy ismeretek holt halmaza a felnövő generációk számára a középiskola, a nagyváros középiskolája.